

A NEMZETI ERDŐPROGRAM 2006 – 2015. évi megvalósításának terve A Kormány 1110/2004. (X. 27.) Korm. határozatának 3. pontja alapján

Bevezetés. A Nemzeti Erdőprogram jelentősége

Az utóbbi évtizedekben az erdők és az erdészet ügye valamennyi kontinensen, egyre növekvő mértékben került a közvélemény és a politikaformálók érdeklődési körébe, a felmerült ökológiai, gazdasági és társadalmi problémák következtében. Ennek a kihívásnak kívánt megfelelni az ENSZ is, a fenntartható fejlődés alapelveit megfogalmazó 1992. évi Riói Környezet és Fejlődés Konferencián. A Riói Föld-csúcson több nemzetközi egyezményt írtak alá (pl. a biodiverzitás /CBD/, a klímaváltozás /UNFCCC/ és az elsivatagosodás /CCD/ tárgyában), amelyeknek csaknem mindegyike tartalmaz az erdők ügyére vonatkozó elemet.

A konferencián elfogadtak egy, az erdészeti alapelvekről szóló ajánlást, a „Feladatok a XXI. századra” című megállapodás részét képezi az a cél, hogy megakadályozzák az erdők világméretű fogyatkozását.

Valamennyi jelentős nemzetközi szervezet napirendjére tűzte az erdők és az erdészet ügyét. Az ENSZ-en belül az erdők környezetvédelmi, ökológiai vonatkozású megközelítését az ENSZ Fenntartható Fejlődés Bizottsága (CSD) képviseli, a hagyományosnak tekinthető erdőgazdálkodási megközelítés és illetékesség az Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete (FAO) Erdészeti Bizottságáé (COFO). 2000-ig a CSD hatáskörében Kormányközi Erdészeti Panel, majd Fórum (IPF/IFF) fogalmazott meg ajánlásokat, 2000-2005. között pedig már a CSD mellett önállóan működik az Egyesült Nemzetek Erdészeti Fóruma (UNFF).

Az európai kontinens erdészete már a Riói Föld-csúcsot megelőzően kormányzati szinten kezdett el foglalkozni (Strasbourg, 1990.) és megoldásokat keresni a fentiekben vázolt szemlélet- és korszakváltást igénylő kihívásokra.

A Riói Föld-csúcs konferenciát követően még három kormányzati szintű, az Európai Erdők Védelme Miniszteri Konferencián (Helsinki 1993., Lisszabon 1998. és Bécs 2003.) önkéntes kötelezettségvállalásként több olyan határozatot (17) fogadtak el, amelyek a Riói egyezmények, megállapodások és a 2002. évi, Johannesburgban megtartott második Föld-csúcs ajánlásainak megvalósítását hivatottak biztosítani (pán-európai erdészeti kezdeményezés). Ezen alapul az Európai Unió erdészeti politikája is, hiszen az EU tagállamai és az EU aláírta valamennyi határozatot. Ez az európai uniós erdészeti stratégia megtartja az erdők gazdasági jelentőségének prioritását, de már a folyamatosan növekvő tendenciájú immateriális funkciók mellé rendelten.

A korszak- és szemléletváltást jelentő nemzetközi folyamatok időbelisége egybeesett a kelet-közép európai országokban lezajló alapvető társadalmi, politikai és gazdasági átalakulással, változással. Az erdészet, erdőgazdálkodás területén a

magánerdő-tulajdon gyarapodásával a piacorientált viszonyok szükségessé tették az addigi erdészeti, erdőgazdálkodási szemlélet és erdészetpolitika átformálását, a környezetorientált, ökológiai kihívásoknak való megfelelést, a jogi szabályozás megújítását.

A fenntartható fejlődés, illetőleg gazdálkodás elve Magyarország térségében nem volt ismeretlen, sőt az erdők faállományával történő gazdálkodásban évszázados gyakorlati alkalmazása is ismert előttünk, viszont ezen elvnek a teljes erdei életközösségre történő kiterjesztése és a napi életben megvalósítandó alkalmazása szemléletváltozást igényelt.

Az erdőről és az erdő védelméről szóló 1996. évi LIV. törvény (a továbbiakban: erdőtörvény) és végrehajtási rendelete már tartalmazza a pán-európai erdészeti kezdeményezés elemeit, ezzel biztosítva az európai uniós jogharmonizációs kötelezettségek teljesítését.

A hazai erdészeti ágazat intézményrendszere szintén felkészült az uniós működésre és képes lesz alkalmazkodni a kialakuló kistérségi és a nagyobb léptékű tervezési regionális igazgatási rendszerekhez, szervesen illeszkedve a vidékfejlesztési tevékenység kereteibe. (A jelenlegi igazgatóságok, illetőleg az erdőtervi körzetek nagyságrendje és száma közel azonos a tervezett régiók és kistérségek számával). Az EU közös agrárpolitikájának korábbi termelésösztönző szabályozásából a reform során áttolódik a súlypont a vidékfejlesztési intézkedésekre, ami a lakosság foglalkoztatottságát és helyben maradását is szolgálja.

Magyarország erdészete hazánk szakmai hagyományaihoz méltó módon és színvonalon, aktívan vett és vesz részt úgy a szélesebb nemzetközi együttműködésben, mint a pán-európai erdészeti kezdeményezésben és munkamegosztásban. Ennek aktuális és ma már nélkülözhetetlen része a Nemzeti Erdőprogram megalkotása.

Az erdő a természet világának és az ember környezetének nélkülözhetetlen alkotója. Szerepe globális és helyi viszonylatban egyaránt kiemelkedő. Sokoldalú hasznai és funkciói az ökológiai rendszereknek és az emberi társadalomnak egyaránt létfontosságúak. A gazdasági életben az erdő termékei révén játszik szerepet, ebben jelenleg elsősorban az újratermelhető és környezetbarát nyersanyag, a fa szerepe kiemelendő. Az erdő által nyújtott anyagi javak hosszú távon fontos tényezői maradnak a világ gazdasági életének és az ember által hasznosított nyersanyagoknak.

A XIX. századtól felgyorsult ütemben egyre erősödtek az ember környezetét és életminőségét, az élővilág létfeltételeit veszélyeztető tényezők. Az ipar, közlekedés és a globalizálódó gazdaság hatásai, az urbanizáció komoly környezeti veszélyforrássá váltak s ennek a folyamatnak fokozatos társadalmi tudatosodása is erősödött. Ma már jelentős a társadalmi igény az erdő ún. „nem anyagi jellegű” hasznai és szolgáltatásai iránt is, melyek főként természet- és környezetvédelmi, szocio-kulturális jellegűek. A természeti környezet, az ökológiai adottságok kedvező szinten való fenntartásában vagy helyreállításában az erdőnek potenciálisan kiemelt szerepe van. Jelentőségének

felismerésével együtt alakult ki a XXI. század elejére az a felfogás, amely szerint az erdő védelmi, szociális és kulturális vonatkozású hasznai megelőzik az anyagi jellegűeket, pl. a fatermesztésből származó pénzügyi hasznot. Ugyanakkor a fatermékek iránti kereslet sem csökken, illetve a fatermékek környezetbarát jellegére tekintettel a kereslet növekedése globális környezetvédelmi célok teljesüléséhez is hozzájárul. Vagyis az erdő és az erdőgazdálkodási ágazat hatása túlnő a helyi és regionális szinten, de azokat természetesen alapvetően befolyásolja.

A globális, regionális és helyi gazdasági, környezet- és természetvédelmi, társadalmi célok és ezek egymásra hatásának vizsgálata, ésszerű összehangolása egyre sürgetőbbé válik.

Az elmúlt évtizedben a társadalom figyelme minden korábbinál nagyobb mértékben fordult az erdők, illetve erdőgazdálkodás felé, számon kérve a természeti környezet egyik legértékesebb alkotójának, az erdőnek tartamos fenntartását és fejlesztését.

A természetvédelem egyik központi témájává vált az erdő, az erdei életközösség sokfélesége. A természetességhez való közeledés igénye világviszonylatban általánossá vált, amit az erdőtől és az erdőgazdálkodóktól egyaránt elvár a társadalom. Az erdők sokoldalú hasznosítására való törekvések egyrészt az erdőkben megtermelhető anyagi javak, másrészt a jelenleg nem piacosított erdei szolgáltatások: a környezetvédelmi hatások, az üdülési, pihenési, turisztikai, kulturális lehetőségek bővítését szorgalmazták.

Hazánkban az első modern erdőtörvény az 1879. évi XXXI. törvénycikk már tartalmazta a fenntarthatóság elvét (az erdei életközösség fás szárú növényzete vonatkozásában), míg az ezt követő erdőről és természetvédelemről szóló 1935. évi IV. törvénycikk az első természetvédelmi jogi szabályozást. Az erdőről és a vadgazdálkodásról szóló 1961. évi VII. törvény pedig kiterjedt a vadgazdálkodás fő szabályaira.

Az erdőtörvény, a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény, a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény megalkotásával az új szakmai jogszabályok olyan jelentős – elsősorban környezet- és természetvédelmi szemléletből fakadó – változásokat indítottak el, melyek lehetővé tették az ökológia alapú, új társadalmi elvárásokhoz való közeledést és alapvetően komoly kihívás elé állították az erdész szakmát is. Az erdőterületekkel szemben támasztott elvárások változása szükségessé teszi az erdőgazdálkodási tevékenység célkitűzéseinek módosítását.

A változások következtében fellépő konfliktusok kezelése az erdők megőrzésének, az egyetemleges szemléletű megközelítésen alapuló természet-közeli erdőgazdálkodásnak, nagyvad-gazdálkodásnak és a környezet-, és természetvédelemmel történő együttműködésnek lehet az alapja.

A Nemzeti Erdőprogram folyamatában lehetőség nyílik arra, hogy a kihívásokra az erdő ügyében elkötelezett intézmények, szervezetek és magánszemélyek minél inkább összehangoltan és aktívan válaszoljanak, közös cselekvési programokat dolgozzanak ki és valósítsanak meg, melyek továbbfejlesztik az erdő társadalmi hasznosításának ügyét.

1. Általános alapelvek

Az erdő olyan ökoszisztéma, amelynek szerves része a termőhely, az erdő természetes növény- és állatvilága (a faállománnyal és a vadállománnyal együtt), valamint az erdőhöz tartozó egyéb természeti és környezeti értékek, ezért ezek egységként kezelhetők. Mint a legkevésbé háborított élőhely, biztosítékot nyújt az élővilág fennmaradásához, védi a talajt, a vizeket, tisztítja a levegőt, pihenést biztosít az ember számára, tájalkotó elem, a kultúra egyik színhelye és anyagi-természeti alapja, ugyanakkor megújítható anyagi-társadalmi javakat is szolgáltat.

Az erdők országunk területének jelentős részén a természetes vegetációt jelentik, ennek megfelelően a természetes állapotú biológiai sokféleség hordozói. A hazai erdőkhez kötődő, illetve bizonyos életciklusokban az erdőkhez kötődő fajok gazdagsága jelzi, hogy az erdőknek nem csak egyes kiemelt – védett vagy fokozottan védett – fajok védelmében, hanem az általános biológiai sokféleség megőrzésében is kiemelt szerepe van. Az erdők megőrzése során nem csak e kiemelt fajok védelmére, hanem a teljes rendszer megőrzésére kell törekedni. Minél természetesebb formában tudjuk a teljes erdei ökoszisztémát megőrizni, annál több védett, fokozottan védett faj jelenik meg és találja meg életfeltételeit erdeinkben. Az erdei ökoszisztéma minél természetesebb formában való megőrzésének kiemelt feltétele a természetes folyamatokat követő erdőkezelés, erdőgazdálkodás bevezetése, a fenntartható vadlétszám és természetes populációkra alapozott vadgazdálkodás. Ez a természetszerű erdőgazdálkodás gyakorlati megvalósulásának egyik sarkalatos pontja, mely alapvető az intézkedés-sorozatban.

Az új szemléletből fakadóan a természeti értékek és területek védelmét, az erdők biológiai sokféleségének megőrzését nem lehet kizárólag a jogszabályok alapján védetté nyilvánított objektumokra (pl. fajokra, élőhelyekre, területekre) korlátozni. A természeti értékek és területek általános védelmének a kiemelt természetvédelmi oltalom alatt nem álló területeken is érvényesülnie kell. A kiemelt védelem alatt álló természeti értékek és területek esetében ugyanakkor a biológiai sokféleség megőrzésének, a természetvédelmi céloknak egyértelmű prioritása van az egyéb, elsősorban gazdálkodási szempontokkal szemben.

A hazai erdőgazdálkodás legfőbb alapelve és célja az erdővel – mint természeti erőforrással – való tartamos és fenntartható gazdálkodás, amelynek ki kell elégítenie a társadalom erdőhöz kapcsolódó fogyasztási, környezetvédelmi, szociális-, üdülési és kulturális igényeit.

Az erdő természetes elterjedési területén belül, regenerálódó képességénél fogva – ellentétben sok más ökoszisztémával – pótolja és újratermeli az ember szükségletei kielégítése érdekében az erdőből kitermelt javakat. Mivel ezeknek a javaknak a jelentős része mással nem minden esetben helyettesíthető, elemi szükségletet kielégítő környezetkímélő termék vagy szolgáltatás, ezért az egész világon törekedni kell az erdővel való ésszerű és tartamos gazdálkodásra.

A hazai erdők túlnyomó része közhasznú, pusztán létével közérdekű célokat szolgál, a lakosság számára nyitott, tehát szociális, védelmi, pihenési és üdülési szolgáltatásaival „közerdő” jellegű. A közcélok teljesülését azonban a magánerdőben is fokozottan kell támogatni, hiszen az ország erdeinek 40 százalékán nem mondhatunk le e célok érvényesüléséről. A közcélokat megfelelő források biztosítása esetén a magánerdők is épp olyan színvonalon biztosíthatják, mint az állami vagy a közösségi tulajdonú erdők. A magánerdők nagy része közérdekű erdőtelepítéssel jött létre, teljes állami támogatással, tehát e befektetéseket közvetlenül is ki kell aknázni a köz javára anélkül, hogy a magántulajdon sérülne.

A Nemzeti Erdőprogramnak figyelemmel kell lennie arra a tényre, hogy az ország magánerdőit a népesség mintegy 2 százaléka birtokolja, de a családi gazdaságok révén ennél sokkal többen kerülnek kapcsolatba vele. Az elkötelezettségüket fokozni kell a többcélú erdőgazdálkodás iránt, hisz ez által az erdőgazdálkodás e részének szociális és kulturális kapcsolódása a társadalom rétegeihez közelíthető.

A fentiek miatt indokolt az erdő közszolgálati funkciójából eredő többletterhekhez való költségvetési hozzájárulás. Az erdők hozama alacsony jövedelmet (különösen alacsony tőkearányos eredményt) biztosít, de más agrárágazatokat meg sem közelítően csekély mértékben támogatott. A forráshiányos erdők társadalmi-költségvetési támogatása elengedhetetlen.

Az erdő fontos megújítható erőforrásokat és szolgáltatásokat nyújt a társadalomnak. Felelősségteljes gazdálkodással és gondoskodással, az erdőgazdálkodás javakat termel és hosszú időn át szolgáltatásokat biztosít. Tekintettel arra, hogy az erdőgazdálkodás, mint gazdasági szakágazat az ország jólétének és a munkaerő foglalkoztatottságának is egyik forrása, Magyarország erdészeti politikájában az erdők gazdasági hasznosításának megfelelő teret biztosít.

2. A jelenlegi állapot bemutatása

2.1. Nemzeti Erdőprogram – nemzetközi vonatkozások

Az Európai Erdők Védelme IV. Miniszteri Konferenciája (MCPFE) 1. számú Bécsi Határozatát „Az európai fenntartható (tartamos) erdőgazdálkodásra irányuló együttműködések megerősítése az ágazaton kívüli együttműködés és a nemzeti erdőprogramok révén” 2003. április 29-én önkéntes kötelezettségvállalásként a Magyar Köztársaság földművelésügyi és vidékfejlesztési minisztere is aláírta.

Ezt megelőzően az MCPFE szervezésében munkaulések (1999: Tulln, 2001: Lillehammer, 2002: Riga) és a konferenciák állásfoglalásai nevesítették a nemzeti erdőprogramokat, mint sajátos nemzeti tartalommal bíró, de általános alapelvek érvényesülésével kidolgozott speciális keretprogramokat a tartamos erdőgazdálkodás biztosításának modern eszközeként. Alapvető feladat a tartamos (fenntartható) erdőgazdálkodásra irányuló politikák és az egyéb politikák, programok és stratégiák közötti egyeztetés és együttműködések megerősítéséhez való hozzájárulás és a nemzeti szükségletek meghatározása mellett, az erdővel kapcsolatos globális kötelezettségek és nemzetközileg elfogadott tevékenységek végrehajtásában való közreműködés biztosítása.

„A Bécsi Határozat szerint a nemzeti erdőprogram egy partnerségen alapuló, átfogó, ágazatok közötti és ismétlődő politikai tervezési folyamatot, nemzeti, illetve nemzeten belüli szinten történő végrehajtást, megfigyelést és értékelést jelent annak érdekében, hogy a Helsinkai Határozatban megfogalmazott tartamos (fenntartható) erdőgazdálkodás további javítása irányába haladjunk, és hozzájáruljunk a fenntartható fejlődéshez” (MCPFE 1. számú Bécsi Határozat).

„...Nemzeti erdőprogram-folyamatok az egyeztetés és az együttműködések megerősítésének fontos eszközét jelentik az erdészeti ágazatban, valamint az erdészeti ágazat és az egyéb ágazatok között, annak érdekében, hogy az ágazatok közötti koordinálással lehetővé váljon az erdészeti kérdésekre vonatkozó ágazati munka” (MCPFE 1. számú Bécsi Határozat).

Az MCPFE 1. számú Bécsi Határozatát aláíró országok és az Európai Közösség kötelezték magukat, hogy:

- pán-európai szinten tovább munkálkodnak az ágazaton túlnyúló kérdések jobb megértésén, meghatározzák a kulcsfontosságú kérdéseket, szereplőket és a regionális összefüggésben figyelembe veendő közös cselekvést, megerősítik az együttműködést és párbeszédet a megoldások felkutatásában,
- fokozzák az ágazatok közötti politika összehangolását olyan mechanizmusok létrehozásával vagy javításával, amelyek az erdészeti ágazat és más fontos ágazatok közötti rendszeres kommunikációra vonatkoznak, hogy bővítsék az információcserét és a tanácskozások körét.

A nemzeti erdőprogramok folyamatában a politikai kérdéseket nemzeti, illetve nemzeten belüli szinten veszik figyelembe, a folyamat alábbiakban kifejtett elvei szerint. E kérdések a helyi szintektől kezdve a globális szintig merülnek fel, és tartalmazzák az erdővel kapcsolatos fontos nemzetközi kötelezettségek megvalósítását. Tartalmazzák az olyan pán-európai és globális szinten tett kötelezettségvállalásokat, mint az UNFF, a CBD, az UNFCCC és a CCD folyamatok eredménye.

A nemzeti erdőprogramok folyamatának e dokumentumokban és tanácskozásokon elfogadott alapelvei a következők:

- a nemzeti erdőprogramot valamennyi európai országban az erdészeti politika fontos eszközének tekintik;

- a nemzeti erdőprogram a tartamosság legszélesebb értelemben való megvalósítását kell, hogy szolgálja;
- a nemzeti erdőprogram a nemzeti sajátosságokat kell, hogy tükrözze;
- az európai programok fontos eleme kell, hogy legyen a folyamatban való széles körű és nyílt részvétel lehetősége a partnerség elve alapján;
- az európai erdőprogramokat teljességre törekvő egyetemes és ágazatközi megközelítés jellemezze;
- az ágazatközi egyeztetés megfelelő koordinációs munkát igényel;
- a nemzeti erdőprogram megalkotása nem egyszeri tervezést jelent, hanem egy olyan dinamikus folyamatot, amelynek során a politikát és a megvalósítást folyamatosan hozzáigazítják a jelentkező változásokhoz;
- a korszerű értelemben vett tartamosság feltételeinek megvalósítása intézményi és eljárási-szakigazgatási reformokat is szükségessé tehet;
- az erdőgazdálkodás céljainak elfogadtatása a társadalommal és más ágazatokkal előfeltétele annak, hogy az erdészeti politika érvényesíthető legyen a társadalmi és politikai fórumokon.

Magyarországon 2000. évtől indult meg az MTA Erdészeti Bizottsága égisze alatt a Nemzeti Erdőprogram kidolgozásának folyamata, melynek kormányzati felelőse a földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter.

2.2. Erdőállapot, erdőgazdálkodási adatok

Hazánkban az erdőgazdálkodás alá vont terület 1.953.408 ha (2003. január 1.), az erdőtervvel rendelkező és faállománnyal borított terület pedig 1.820.619 ezer ha. A faállománnyal borított terület alapján az ország erdősültsége 19,6 százaléknak felel meg. Ez azt is jelenti, hogy csak a szántó művelési ágú területek kiterjedése nagyobb az erdő művelési ágú területekhez képest.

Az erdőtörvény szerint az erdő elsődleges rendeltetése védelmi, gazdasági, egészségügyi-szociális, turisztikai, oktatás-kutatási célokat szolgáló lehet. A körzeti erdőterv és az üzemterve az erdő elsődleges rendeltetése mellett meghatározhatja az erdő további rendeltetését, melyre az erdőgazdálkodási tevékenység során egyidejűleg kell tekintettel lenni. Az egyes rendeltetések egymástól elválaszthatatlanok.

Az általános európai helyzettől eltérően Magyarországon az összes erdőterület 84,9 százalékan lombos erdő található, a fenyő erdők területe 15,1 százalék. Az összes élőfa-készlet 85,1 százaléka lombos fa, továbbá 14,9 százaléka fenyő.

Az erdőterület 57 százalékat őshonos fafajok, 43 százalékat „idegenföldi” fafajok (akác, fenyők) vagy klónozott fajták (nemes nyárok) foglalják el. Az ún. természetközeli állományok az összes erdőterület közel felén találhatóak. Az élőfa-készletben az őshonos fafajok 68 százalékot, a nem őshonos fafajok és fajták pedig 32 százalékot képviselnek.

Jellemző az állami erdők meghatározó szerepe, területi hányada azonban a magántulajdonú erdőtelepítések következtében csökkent. Az erdők 59,4 százaléka állami tulajdonú, míg 39,3 százaléka magántulajdonú.

Az állam tulajdonosi jogait a Nemzeti Földalapkezelő Szervezet és a Kincstári Vagyoni Igazgatóság gyakorolja.

A Nyugat-Európában oly jellemző közösségi-községi tulajdonú (önkormányzati) erdő Magyarországon nem éri el az 1 százalékot.

Az állami erdők elsősorban közcélokra kell, hogy kielégítsenek, ám a magánerdők művelt része is jelentősen hozzájárul e célok érvényesüléséhez. A jelentősebb gazdasági értéket képviselő erdők általában állami tulajdonúak.

A természetvédelmi oltalom alatt álló erdőterületek (védett, illetve fokozottan védett területek, az összes erdőterület mintegy 20 százaléka) döntő többsége szintén állami tulajdonú.

A kárpótlás és a részarány-tulajdon nevesítése során az erdővel korábban kapcsolatban nem állók is nagy számban váltak tulajdonossá. A rendszerváltás után mintegy 700 ezer hektár erdő került magántulajdonba és ez a mennyiség – elsősorban erdőtelepítés következtében – mára már megközelíti a 800 ezer hektárt. Az ország termőterületének tíz százalékát érintő magán-erdőgazdálkodás működőképességét alapvetően a tulajdoni, használati viszonyok határozzák meg.

A magánerdő-tulajdon birtokviszonyaira az elaprózottság jellemző, az átlagos erdőtulajdon két hektár körülire becsülhető. A kis erdőtulajdonból szakaszosan remélhető csekély jövedelem pedig az erdőtulajdonosi kör egy jelentős részét a gazdálkodás megkezdésére nem motiválja, ugyanakkor kis üzemméret mellett akár évtizedek is eltelhetnek tényleges hozam nélkül. (Ez utóbbi miatt a teljes működőképesség nem lehetséges cél.) A magánerdő-tulajdon sajátossága az osztatlan közös tulajdon magas aránya is, amit az erdőgazdálkodás sajátosságai következtében – a mezőgazdaságtól eltérően – csak korlátozottan lehet megosztással megszüntetni. Mindezek következtében a birtokszerkezet jelentős differenciálódása mellett annak folyamatos romlása észlelhető, továbbá rendkívül lassú a tulajdonosi struktúra kívánatos átrendeződése is (pl. a helyben lakók, mezőgazdasági családi üzemek tulajdonlási arányának növekedése).

Az érvényes birtokpolitika az ésszerű birtokkoncentrációt célul tűzi ki és támogatja.

A mezőgazdasághoz hasonlóan a tulajdoni és használati viszonyok a magán-erdőgazdálkodásban is elkülönülnek, ugyanakkor a magán-erdőgazdálkodásban a használat a mezőgazdaságtól nagymértékben eltérő fogalmat nyert. Az erdészeti hatóság által nyilvántartott mintegy 25.000 „erdőgazdálkodóból” legfeljebb néhány ezrelékre tehető azon gazdálkodók száma, akik a gazdálkodás személyi és tárgyi

feltételeivel rendelkeznek. Az „erdőgazdálkodó” fogalma tehát – kivételes esettől eltekintve – csupán az erdőhasználatra való jogosultságot jelzi, magát a munkát az esetek döntő többségében erdővel nem rendelkező külső vállalkozók végzik.

Az állami szektor működése is erdőgazdálkodási szolgáltatások igénybevételén alapul, ugyanakkor a két szektor között a gazdálkodás feltételrendszerében alapvető különbség van. Az állami szektor behozhatatlan versenyelőnnyel bír, ez átlagosan 7000 hektáros üzemméretet, megfelelő számú és képzettségű szakember foglalkoztatását, stratégiai eszközpark birtoklását, forgóeszköz ellátottságot, kiépített piaci kapcsolatrendszert jelent, mindezek a feltételek a magánszférában szinte hiányoznak, ezért meg kell teremteni a megfelelő műszaki színvonalú és minőségű kivitelezői kapacitást és szervező erőt. Ennek egyik útja lehet az erdészeti integrátori hálózat kiépítésének támogatása.

Jelenleg a magánerdők területének mintegy tíz százalékát birtokolják regisztrált mezőgazdasági termelők. Várhatóan e körből erős családi gazdaságok fejlődnek ki, melyek gazdálkodásába – erdőtelepítéssel és vásárlással – egyre több erdő kerül. A tulajdon és használat egységének megvalósítására képes és ebből következően, vagyonérdekeltség elve szerint működő – vegyes, mező- és erdőgazdálkodást folytató – családi gazdálkodók nyugati társaikhoz hasonlóan minden bizonnyal jó gazdái lesznek erdeiknek. Ebből kiindulva, az erdészeti szakigazgatásnak e kör egyéni erdőgazdálkodásra való törekvését kiemelten kellene segítenie.

Az erdőgazdálkodás általános jellemzője az alacsony tőkearányos jövedelem és ez a megállapítás – mivel a magántulajdonba került erdők az állami tulajdonban levőkhöz viszonyítva gyengébbek – a magánerdőkre nézve fokozottan érvényes. Mindezek alapján – különös figyelemmel az élőmunka árának várható emelkedésére is – a magán-erdőgazdálkodásban a jövedelmezőség problémája megkülönböztetett figyelmet érdemel. A gazdálkodás jövedelmezősége egyrészt a veszteségforrások csökkentésével – állandó erdőborítású üzemmódra való átállás, erdős sztyepp jellegű tájrehabilitáció, a vadászati joggal való rendelkezés feltételeinek javítása, másrészt az erdők közjóléti és természetvédelmi szolgáltatásainak ellátásából származó veszteségek és többletköltségek kompenzálásával javítható.

A közgazdasági szabályozó rendszerben jelentőséggel bír az erdőfenntartási járulék rendszere, amely ma adók módjára szedhető be, és ebből következően, az ágazatba való visszaforgatás a költségvetés mindenkori állapotának a függvénye. Ezt a rendszert tovább terheli az erdőgazdálkodók között megvalósuló automatikus jövedelemátcsoportosítás. Mindezek alapján időszerűnek tűnik e rendszer újragondolása.

A teljes közgazdasági szabályozó rendszer (adók, illetékek, igazgatási szolgáltatási díjak, számviteli előírások, támogatások) belső koherenciája is javításra szorul, ami azt jelenti, hogy mindazon okokat meg kell szüntetni, amelyek a magán-erdőgazdálkodásban nemkívánatos irányba terelik a folyamatokat. A későbbiek során ehhez segítséget nyújthat az erdészeti tesztüzem-hálózat működtetése.

A magán-erdőgazdálkodás a vidékfejlesztési célkitűzések teljesülését elsősorban erdőtelepítéssel, erdei melléktermékek gyűjtésének és feldolgozásának fejlesztésével, intenzív kezeléssel, faültetvények létrehozásával, valamint erdős sztyepp jellegű tájrehabilitációval a falusi turizmusban és a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programban rejlő lehetőségek kiaknázásának elősegítésével mozdíthatja elő.

A magán-erdőgazdálkodás a vidék eltartó-képességének növeléséhez csak akkor képes jelentősen hozzájárulni, ha a magánszféra az EU támogatási forrásokhoz is hozzájut. Az új erdőtelepítéseket a termőföld magántulajdona révén elsősorban magántulajdonú földrésztelen végzik.

A növekvő élőfa-készlet (országosan összesen 333 millió m³) anyagi értéke is több mint ezermilliárd forint. Az élőfa-készlet az elmúlt időszakban folyamatosan és jelentősen emelkedett, hiszen a képződött folyónövedék meghaladja a tényleges fakitermelés mennyiségét. Az élőfa-készlet növekedése a tartamos fakitermelési gyakorlat, az erdőtelepítés és az erdőszerkezet-átalakítás¹ pozitív következménye. A fakitermelés mennyisége az évi folyónövedék mintegy 70-75 százaléka.

A hazai erdők jelenlegi egészségi állapota¹ európai viszonylatban átlagosnak mondható. Az elmúlt évek alatt végzett mérések azt igazolják, hogy az erdők egészségi állapota a levélvesztés alapján nem változott.

Európa országaiban, így Magyarországon is egységes elvek alapján évente végzett állapotfelmérés szerint a mintaterületek ötödénél haladja meg a levélvesztés mértéke a már kedvezőtlennek tartott 25 százalékos határértéket. A jelentős fafajok közül kedvezőtlen a tölgyek és az akác állapota, mérsékelt a bükk és a gyertyán levélvesztése.

Az Erdővédelmi Figyelő-Jelzőszolgálati Rendszer¹ adatai alapján a gazdálkodók éves átlagban 150.000 hektár, különböző okokra visszavezethető kárt jelentenek. A károk jellegére és mértékére legnagyobb hatást gyakorló tényezők elsősorban a termőhely megválasztása és kedvezőtlen változása, a klimatikus anomáliák, az alkalmazott gazdálkodási mód és a jelentősen túlszaporodott nagyvadállomány. Amennyiben a jelenlegi klímaváltozási trendek tartósak bizonyulnak, az erdőkárok jelentős mennyiségi növekedésére és új típusú erdőkárok megjelenésére kell számítani. Az erdőkárok alapvető forrásává vált a 2000-es évekre a természetes vadeltartó-képességet jelentősen meghaladó nagyvadállomány.

A növény- és állatvilág biológiai sokféleségének, élőhelyének megőrzése az erdők szakszerű kezelésével, az erdőterület növelésével segíthető elő. Növény- és állatvilágunk gazdagsága a Kárpát-medence biogeográfiai és klimatikus helyzetével és az ebből következő különböző flóra- és faunaterületek találkozásával magyarázható.

¹ Az erdők egészségi állapota, vizsgálatára az Állami Erdészeti Szolgálat nemzetközi egyezményeknek megfelelően 4x4 km-es erdővédelmi hálózatot működtet, melyben 2002-ben 1143 mintaponton 26921 mintafa került felvételezésre.

Ma hazánkban közel 3.000 növényfaj és több mint 43.000 állatfaj él. A veszélyeztetett helyzetű fajok és élőhelyeik védelmét a természetvédelmi, vízügyi és az erdészeti intézményrendszer közösen látja el, a biológiai sokféleség védelme, illetve a védett területek fenntartása útján (nemzeti parkok, tájvédelmi körzetek, természetvédelmi területek). E munkához a tartamos és természetközeli erdőgazdálkodás is jelentős alapot nyújt, hiszen a védett területek kb. 40 százaléka erdő művelési ágú. Ma hazánkban 693 növényfaj és 956 állatfaj védett, közülük 63 növényfaj és 135 állatfaj fokozott védelem alatt áll.²

Az országos jelentőségű természetvédelmi oltalom alatt álló területek kiterjedése jelenleg 820.628 hektár, az ország területének 9,2 százaléka. 1994. óta mintegy 150.000 hektárral gyarapodtak e területek. Az országos jelentőségű védett természeti területek aránya az észak-magyarországi régióban a legmagasabb, a dél-dunántúli régióban a legalacsonyabb. A 2003. január 1-jei állapot alapján a védett erdőterületek kiterjedése európai szinten is kiemelkedő: 375.180 ha, az ország erdővel borított összterületének 20 százaléka, Magyarország teljes területének 4 %-a.

A természetközeli állapot megőrzése, illetve a természetszerű erdők kiterjedésének növelése érdekében kiemelt jelentőségű a természetközeli erdőkezelési és erdőgazdálkodási módszerek alkalmazása és a természetszerű erdők termőhelyein lévő nem őshonos fafajokból álló erdők átalakítása.

Az erdők anyagi és nem anyagi jellegű hozamai és szolgáltatásai tartamosságának biztosítása, az erdővagyon védelme érdekében hazánkban több mint 100 éve önálló erdészeti szakigazgatás létezik. A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium és az irányítása alatt álló Állami Erdészeti Szolgálat, továbbá erdészeti szaporítóanyag ügyekben az Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet látja el az erdők védelme, fenntartása érdekében nélkülözhetetlen, jogszabályokban meghatározott igazgatási feladatokat. Az erdészeti szakigazgatás feladatkörét hagyományosan nagyfokú integráltság jellemzi, mely a hatósági, szervezési és irányítási feladatok összekapcsolódásában jut kifejezésre.

A tartamos erdőgazdálkodás alapvető gazdasági feltétele a jól működő faipar. A hazai fafeldolgozáshoz kapcsolódóan közel 40.000 fő talál munkalehetőséget.

A hazai fahasználat hengeresfa-egyenértékben 0,7 m³/fő/év, ami mindössze 60-70 százaléka a fejlett európai országokénak. Magyarország fatermék importja 50,5 millió USD, míg az export 41,5 millió USD (2002). Gazdasági és környezetvédelmi szempontból is alapvető nemzetgazdasági érdekünk az újratermelhető, környezetbarát faanyag fokozottabb felhasználása.

² Az elmúlt száz évben 36 növényfaj pusztult ki – közülük 1 endemikus faj ez egész Földről kihalt – és több mint 40 faj került a közvetlen kipusztulás szélére. Magyarország állatvilágából a XX. században bizonyítottan százánál több faj halt ki, amiből a kipusztult gerinces fajok száma 15.

A magyar fafeldolgozó ipari kapacitások, feldolgozási technológiák nem felelnek meg a faválasztéki, illetve fafaji lehetőségeknek, illetve adottságoknak. A fahasznosítás szerkezete elavult, megújítása szükséges.

Hazánkban nagyfokú az ismerethiány az erdők kezelésével, azoknak a társadalom életében betöltött gazdasági, szociális, környezet- és természetvédelmi szerepével, valamint a közjóléti szolgáltatások biztosításának és fenntartásának költségeivel kapcsolatban. Az erdészeti szakma társadalmi megítélése kedvezőtlen, a közvélemény nem ismeri el az erdőgazdálkodás szerepét és fontosságát, nincs tisztában a magyar erdőgazdálkodás jelenlegi lehetőségeivel.

A hagyományos fafeldolgozási területeken új anyagok sokszor nagyobb reklámerő hatására részpiacokat hódítottak el. A beruházási, építési és lakossági döntéshozók gyakori ismerethiánya akadálya a fafelhasználás javításának.

3. Stratégiai célok

Az erdő, mint a természeti tényezőktől és az emberi beavatkozásoktól is függő életközösség és élőhely, a természeti környezet nélkülözhetetlen része. Megújuló természeti erőforrás is, ezért folyamatos fennmaradása és a lehetőségek szerinti gyarapodása biztosítandó. Mindez a tulajdonosi és a közérdekkel összhangban történjék úgy, hogy az erdő szolgáltatásai és termékei rendelkezésre álljanak a társadalom számára. Ennek megfelelően az erdő területe, ökológiai és immateriális értéke, termő és jövedelemtermelő képessége nem csökkenhet. E cél elérését és az ehhez szükséges jellemzők fenntartását az erdőgazdálkodás során alkalmazott eljárásoknak biztosítani kell. Ezen belül törekedni kell a folyamatos erdőborítást és elegyességet biztosító erdőművelési és erdőkezelési eljárások fokozott alkalmazására és keretfeltételeinek adminisztratív, szervezeti és pénzügyi megteremtésére.

Az erdőt olyan módon és ütemben kell hasznosítani, hogy a gazdálkodási lehetőségek a jövő nemzedékei számára is fennmaradjanak még pedig úgy, hogy az erdő megőrizze biológiai sokféleségét, természetközelségét, termő-, felújuló- és életképességét, továbbá megfeleljen a társadalmi igényekkel összhangban levő védelmi és gazdasági követelményeknek, betöltse természet- és környezetvédelmi, egészségügyi-szociális, kulturális, turisztikai, valamint oktatási és kutatási célokat szolgáló szerepét.

A társadalom számára nélkülözhetetlen anyagi hozamának racionális hasznosításáról sem szabad lemondani. Az erdőállomány-gazdálkodásban a tartamosságot biztosítani kell. A tartamosság nemcsak mennyiségi, hanem minőségi állandóságot is jelent (stabil fahozam biztosítása, infrastrukturális szolgáltatások, védelmi hatások, ökológiai stabilitás). A kedvezőtlen természeti adottságok között gazdálkodók pénzügyi támogatása indokolt. Az erdő termékeivel szembeni kereslet kielégítése csak a tartamos erdőgazdálkodás szerint kitermelhető javak és szolgáltatások alapján történhet. Nem kívánatos a faanyag fogyasztására irányuló

igény visszaszorítása, ösztönözni kell a társadalmat a fának, mint környezetkímélő nyersanyagnak a minél szélesebb körben történő használatára. Ugyanakkor megfelelő szabályozással biztosítani kell, hogy a fa használatának növekedése ne idézze elő az erdők degradációját, illetve területének csökkenését, a fenntarthatóság alapelveinek pedig a faanyag felhasználásában is érvényesülnie kell. A faanyag kitermelése kíméletes, az erdő természetes megújuló képességét és ökológiai egységét nem veszélyeztető módszerekkel és technológiákkal végezhető.

Az erdő és a fa szerepe a következő évszázadban minden eddiginél nagyobb lehet. A hosszú termelési ciklus miatt azonban időben fel kell készülni arra, hogy a társadalom igényeit megfelelő színvonalon biztosítani tudjuk. Ez azt jelenti, hogy az erdőgazdálkodásnak megfelelő helyet, az eddigieknél kedvezőbb megítélést és lehetőséget kell biztosítani az agrárgazdaságon belül, illetve a nemzetgazdasági feladatok megoldása során. Ehhez kapcsolódóan más ágazatokkal lehetőség szerint összhangba kell hozni az erdő- és fagazdaság fejlesztéseit, illetve más ágazatok fejlesztéseit az erdészeti fejlesztésével harmonizáltan kell megvalósítani.

Kívánatos az erdővel, az erdőgazdálkodással kapcsolatos társadalmi szintű ismeretek bővítése és a környezetbarát faanyaggal kapcsolatos felhasználási lehetőségek megismertetése. A közvélemény számára ismertetni kell az erdőgazdálkodás pozitív hozzájárulását a környezeti állapot fenntartásához és a társadalom jóléti igényeinek kielégítéséhez. A természetvédelmi célok az erdőkben a következő stratégiai szempontokon keresztül érvényesülhetnek:

- az erdőkben lejátszódó természetes folyamatok védelme, ezek beindulásának és lezajlásának támogatása;
- a természetszerű erdőállományok megőrzése, rehabilitációja;
- védett, fokozottan védett és ritka fajok élőhelyének és közösségének védelme;
- az erdő és a hozzá kapcsolódó nem erdős területek tájleptéki védelme (komplex táji szemlélet);
- a folyamatos erdőborítás lehetőség szerinti fenntartása;
- az erdővagyon megőrzése és gyarapítása (beleértve az erdő minden anyagi és jelenleg nem piaci kategóriát jelentő értékét, szolgáltatását).

Az erdőgazdálkodás további fontos célja, hogy a magyar erdészeti politika harmonizáljon az Európai Unióban kialakuló megoldásokkal, ezzel is hozzájáruljon az EU csatlakozás sikeréhez, a nemzeti sajátosságok érvényesülése mellett.

4. A megvalósítás fő területei

Annak érdekében, hogy az Erdőprogram kellően megvalósítható legyen, a cselekvési programok három fő területével: a védelemmel, a hasznosítással és a fejlesztéssel foglalkozó cselekvéssorozatra kell koncentrálni.

Ezen felül a Nemzeti Erdőprogram időbeli és térbeli egységekre is bontható és intézkedéseit e keretek között lehet megvalósítani.

A Program feladata egyben a megvalósítási eszközökre és a megnyugtató finanszírozásra irányuló olyan javaslatok kidolgozása, amelyek regionálisan vagy országos hatáskörrel egyaránt következetesen végrehajthatók.

4.1. Erdővédelem

Az Erdőprogramnak olyan cselekvési célprogramokat is szükséges tartalmaznia, amelyek lehetővé teszik az erdő-örökség (erdővagyon) biológiai-ökológiai és gazdasági értékének védelmét és fenntartását. Továbbá ki kell terjednie az erdők egészségi állapotának állandó nagyterületi (16x16 km) megfigyelésére, az erdő biológiai és genetikai értéktartalékainak megőrzésére és ennek finanszírozási forrásaira és az erdőt károsító hatások (pl. járványok) elleni védekezésre is. A természetközeli erdőgazdálkodási módok elterjedése egyben védelmi célok megvalósítását is szolgálja. Ide tartozik a természetes erdőfelújítás, a természetes folyamatokra alapozott erdőkezelés és erdőgazdálkodás és a természetközeli erdőtelepítés intézkedése, s ezen belül a megfelelő termőhelyeken az elegyes erdők létesítésének támogatása. Ennek alapvető feltétele a vadlétszám fenntartható szintre csökkentése az erdőkben. A tervezett erdőtelepítések környezetvédelmi célokat is szolgálnak.

4.2. Hasznosítás

Az erdő fő funkciói a környezet- és természetvédelemmel, a gazdasági hasznosítással, az ember szociális-rekreációs-kulturális tevékenységével kapcsolatosak. Ezek a funkciók kölcsönösen nem zárják ki egymást, gyakran ugyanazon erdőterületen is alkalmazhatók. Sok esetben azonban elkülönítésük is indokolt lehet (pl. természetközeli és ültetvényeszerű erdők művelése).

A Program kiterjed az állami és magán erdők hasznosítására, a közjóléti, gazdasági és védelmi célokra egyaránt. Lényeges a termékhasznosítás kapcsán a fafeldolgozó ipar működésének optimalizálása. Növelni kell az erdő és az elsődleges faipar gazdasági versenyképességét.

A Program foglalkozik a fa ipari célú felhasználásával, szem előtt tartva a globális környezetvédelmi és iparfejlesztési, energetikai feladatokat is, mint pl. légköri szén megkötés elősegítése fatermékek révén, illetve a decentralizált biomassza alapú fűtési rendszerek működtetése.

A Programban alapvető feltétel a fenntartható vadállomány kezelése. A vadgazdálkodás a program stratégiai céljaival és operatív célprogramjaival összhangban a fenntarthatóság elvén fejlődhet. Ebből a szempontból kiemelt szerepe van a természetközeli és tartamos gazdálkodást nem akadályozó nagyvadállomány fenntartásának, a szektorok közötti egyeztetésnek, a monitoringnak és az iteratív tervezés elvének.

4.3. Fejlesztés

Az erdőnek, mint természeti erőforrásnak a növelése gazdaságilag szilárd alapokon történhet. A termelésfejlesztési tevékenység során figyelembe kell venni a biodiverzitást és a hagyományos tájképet, továbbá hozzá kell járulni a klímaváltozás negatív hatásai és az erózió megelőzéséhez. Figyelemmel kell lenni a tanácsadási, az információs és az (erdőtulajdonosi, illetve gazdálkodói) oktatási rendszerek fejlesztésére is.

A jelenleginél nagyobb erőfeszítésre és jobb ágazatközi együttműködésre van szükség abból a célból, hogy az erdőre, mint környezeti rendszerre irányuló fokozott kutatásokra ösztönözzenek. Ennek során tekintettel kell lenni az erdőkárok okaira (klímaváltozás, rovarkártevők, betegségek, légköri szennyezettség stb.), az erdőkezelési gyakorlatnak a biodiverzitásra kifejtett hatásaira, továbbá arra a hatásra, amelyet az erdőgazdálkodás gyakorol a vidéki térségek és az urbanizált területek egyensúlyára.

Az erdőnek a rekreációban, az egészségvédelemben és a vízellátási rendszerben betöltött szerepét oly módon kell tudatosítani, hogy mindez szükségtelenül ne korlátozza az erdők gazdasági hasznosítását.

A célprogramokban szerepel a fafeldolgozási szektor hatékony támogatásának módja. A Program kiterjed olyan tervekre, amelyek növelik a faanyagok építő- és egyéb iparokban való felhasználásának lehetőségeit. Hangsúlyozza a következetes piac- és minőségi politika alkalmazását, felvetve a tanúsítás, mint piacpolitikai eszköz bevezetésének lehetőségét, illetve a megfelelő marketing és kommunikációs munka fontosságát.

Szükséges támogatni az oktatást és a szakképzést, ezen belül különösen a magánerdő-gazdálkodási gyakorlatra irányuló ismeretcsereit. Információs és felvilágosító kampányokat kell szervezni, hogy a közvélemény megismerje és elfogadja az erdők különböző funkcióit.

5. A célprogramok szerinti feladatok és a várható eredmények

5.1. Állami erdőgazdálkodás fejlesztése célprogram

Olyan tulajdonosi, kezelői intézményi szervezet kialakítása szükséges, amely hosszú távon biztosítja az állami erdővagyon megőrzését, a közcélú feladatok állami biztosítását, a termelés fejlesztését és az azt kezelő szervezet működőképességét.

Alcélok:

- a) az állami erdővagyon megőrzése, értékeinek gyarapítása,
- b) az állami erdőgazdálkodás hosszú távú működőképességének biztosítása.

Várható eredmények:

- az állami erdővagyon értékének (területi, minőségi, gazdasági, ökológiai stb.) növekedése;
- az erdővel szembeni társadalmi elvárások megismerése, és azoknak a jelenleginél teljesebb kielégítése az állami tulajdonú erdőben;
- gazdaságilag stabil, hosszú távon működőképes kezelői szervezet létrejötte.

5.2. Magán-erdőgazdálkodás fejlesztése célprogram

Sürgető feladat a jelenleg nem művelt területen is az erdőgazdálkodási tevékenység beindítása. Ez elősegíti többek között e területek gazdasági életbe való bevonását, a közcélú feladatokban történő részvételét, a tartamosság biztosítását az ország összes erdeiben.

Alcélok:

- a) a magán-erdőgazdálkodás keretfeltételeinek javítása,
- b) a magán-erdőgazdálkodás vidékfejlesztésben betöltött szerepének érvényesítése,
- c) a társadalomnak az erdők nyújtotta szolgáltatásokkal való kielégítése.

Várható eredmények:

- a jelenleg művelésbe nem vont és nem regisztrált magánerdők területének csökkenése;
- magánerdészetek és erdészeti szolgáltató vállalkozások országos lefedettségének növekedése;
- erdőtudat kialakulás a magánerdőben (állampolgár+tulajdonos+ gazdálkodó);
- az erdőterület növelése a racionális földhasználat során, munkalehetőségek teremtése a vidékfejlesztéshez kapcsolódva;
- a magán-erdőtulajdonon érvényesített közcélok érvényesítésében való előrelépés;
- természetközeli erdőgazdálkodás – folyamatos erdőborítást biztosító kezelés – elterjedése a magánerdőben is.

5.3. Vidék- és területfejlesztés, erdőtelepítés, erdőszerkezet-átalakítás célprogram

Az agrárátalakulás során felszabaduló területek erdősítése növeli a nemzeti erdővagyon, munkalehetőséget teremt, és folyamatos foglalkoztatást biztosít a vidék számára. A külterületi és belterületi fásítások a táj környezeti állapotának javítása mellett hozzájárulnak a tájképi hatások bővítéséhez, a vidéki turizmusfejlesztéshez és emelik a vidéki élet minőségét.

A termőhelyi adottságoknak és a természetes állapotnak megfelelő erdőszerkezet-átalakítás, mellyel az erdő ökológiai, biodiverzitási értéke is növelhető,

továbbá a szociális, üdülési, turisztikai, oktatási és ismeretterjesztési célt szolgáló műszaki létesítmények és berendezések tervezése, létesítése és felújítása lehetővé teszi a társadalom által fokozottan igényelt erdészeti közjóléti fejlesztéseket.

Alcélok:

- a) mezőgazdasági művelésből kikerülő területek erdősítése,
- b) a természeti állapotot és környezetet javító külterületi és belterületi fásítás, erdőszerkezet-átalakítás

Várható eredmények:

- erdőtelepítési és fásítási tervek;
- erdőtelepítési lehetőség több 10.000 hektáron (2006-2015. között), (stratégiai távlatban több 100.000 hektáron);
- fásítások több ezer hektár redukált területen (2006-2015. között);
- javuló, természetesebb erdőszerkezet és fajösszetétel, jóléti létesítmények;
- foglalkoztatás.

5.4. Természetvédelem az erdőkben célprogram

Az egyetemes szemléletből fakadóan a természeti értékek és területek védelmét az erdők biológiai sokféleségének megőrzését nem lehet kizárólag – a jogszabályok alapján védetté nyilvánított objektumokra (pl. fajokra, élőhelyekre, területekre) korlátozni, hanem egész rendszereket a hozzájuk tartozó védőövezetekkel, indokolt esetben a természetes tájakat, azok ökológiai potenciáljával együtt kell védelemben részesíteni. A természeti értékek és területek általános védelmének a kiemelt természetvédelmi oltalom alatt álló területeken is érvényesülnie szükséges. A kiemelt oltalom alatt álló természeti értékek és területek esetében a biológiai sokféleség megőrzésének, a természeti céloknak prioritása van az szempontokkal szemben.

Alcélok:

- a) az ökológiai hálózat és a NATURA 2000 területek véglegesítése,
- b) az erdő természetességének és biodiverzitásának fokozása, a természetes folyamatokon alapuló természetközeli erdőgazdálkodás lehetőségei szerinti bevezetése,
- c) az erdőfogalom differenciálása, az ültetvényszerű erdőállományok erdőkezelésének az erdőtervekben történő elkülönítése.

Várható eredmények:

- az erdők biológiai sokfélesége és természetessége növekszik;
- a folyamatos erdőborítás általánossá válik;
- a társadalom elvárásainak megfelelő erdőkép alakul ki,

- javul a védett és fokozottan védett természeti értékek, az európai jelentőségű társulások, növény- és állatfajok megőrzésének esélye;
- a védett természeti területeken a természetvédelmi elvárásoknak megfelelő erdőkezelés folyik, illetve az erdőgazdálkodásban teret nyer a természetes folyamatokon alapuló természetközi erdőgazdálkodás;
- fellendül az ökoturizmus, hozzájárulva az elmaradott területek lakosságmegetartó erejének növeléséhez.

5.5. Modern erdővédelem célprogram

Az új szemléletű erdővédelem elsősorban a károk megelőzését, a természetes folyamatok nagyobb mértékű érvényesülését, az erdők önszabályzó képességének fokozását állítja középpontba. Az így kialakuló természet-közeli erdők jobban szolgálják az erdők többcélú funkcióit. Az erdőkben kialakuló folyamatok, kárláncolatok feltárása érdekében célirányos kutatási programok beindítása és erdővédelmi célú monitoring rendszerek működtetése szükséges. A károk elhárításának és felszámolásának támogatása szintén ide tartozik.

Alcélok:

- a) az erdők egészségi állapotának folyamatos megfigyelése (monitoring),
- b) az erdőben előforduló károk megelőzése, mérséklése és felszámolása.

Várható eredmények:

- az egészségi állapot folyamatos nyomon követése, a kedvezőtlen változások időben történő észlelése, a gyors beavatkozás a károk mérséklése érdekében ágazati döntések megalapozása;
- az egészséges, jelentős önszabályzó képességgel rendelkező erdők magas szinten és a korábbiaknál kisebb kockázattal töltik be többcélú funkcióikat, szolgálják a társadalmat;
- a károk gyors és hatékony felszámolásával gyakran megelőzhető további károk kialakulása, helyreállítható az erdőborítás. Az erdők genetikai értéktartalékai megőrzése.

5.6. A fenntartható vadgazdálkodás célprogram

A jövő vadgazdálkodását mindenek előtt a természetes populációkra kell alapozni, a zárttéri vadtartás csak kiegészítő szerepet tölthet be az eredményesebb vadásztatás érdekében. A gazdálkodás vadvédelmi és hasznosítási szerepe között az élőhely kezelése az összekötő elem, amely a mező- és erdőgazdálkodással, és a természetvédelemmel való együttműködés alapját adja, és a biodiverzitás megőrzését is segíti.

Alcélok:

- a) fenntartható vadlétszám biztosítása,
- b) a vad természetes élőhelyének biztosítása.

Várható eredmények:

- az erdőben élő nagyvadállomány létszámának fenntartható szintre hozása;
- a vadgazdálkodási és a kapcsolódó ágazatok közti együttműködés javítása;
- a vad élőhelyének minőségi javításával a biodiverzitás fenntartása, növelése.

5.7. Racionális fahasznosítás célprogram

Ökológiai és gazdasági szempontból is alapvető nemzetgazdasági érdekünk az újratermelhető, környezetbarát faanyag fokozottabb felhasználása. A fatermék-gyártás keretfeltételei sok esetben a magánvállalkozóktól függenek, azonban a faanyag ipari és társadalmi hasznosításának javítása az egész Program egyik meghatározó eleme.

Alcélok:

- a) a minőségi hengeresfa feldolgozásának (fűrészáru, rétegelt lemez-, furnérgyártás, illetve tovább-feldolgozás) bővítése és fejlesztése a nemzetgazdaság szempontjából indokolatlan rönkexport csökkentésével,
- b) a sarangolt fa ipari feldolgozására az európai színvonalú forgácslap- és farostlemezgyártás fenntartása és fejlesztése,
- c) energiatermelés energiaültetvények létesítése és kitermelése révén, az ipari hasznosításra már nem alkalmas fa és az újra-feldolgozásra alkalmatlan hulladékok felhasználásával úgy, hogy a termékgyártás, a lakossági tűzifa-ellátás és a nemzetközi kötelezettségekből fakadó energiatermelés kiegyensúlyozott legyen.

Várható eredmények:

- a rönk- és sarangolt fa export mérséklése;
- az új feldolgozó kapacitásokkal új munkahelyek létesítése (fűrészipar, tovább-feldolgozás, fabázisú energiatermelés);
- a megújuló, újratermelhető energiahordozók felhasználásának fejlesztése elősegíti a Kiotói Jegyzőkönyvben vállaltak teljesítését;
- a hazai feldolgozással növekszik a hozzáadott érték;
- megerősödik a fagazdaság rentabilitása.

5.8. Az erdészeti igazgatás feladatai célprogram

Az igazgatás a társadalmi és szakmai megegyezés alapján létrehozott állami akarat egyik megvalósító eszköze. Az erdészeti igazgatás ellátja az erdőtörvényben, valamint a vonatkozó jogszabályokban foglalt erdészeti hatósági és a vonatkozó EU-

tagállami, továbbá a Nemzeti Erdőprogram érvényesítése céljából részére előírt feladatokat.

A feladat ellátásához szükséges a felkészült emberi erőforrás biztosítása mellett a szakmai és technikai eszközrendszer korszerűsítése, a hatékony működés feltételeinek biztosítása.

Alcélok:

- a) a fenntartható és többcélú erdőgazdálkodás biztosítása a meglévő erdőterületeken,
- b) az erdőgazdálkodás vidékfejlesztésben játszott szerepének érvényesüléséhez való hozzájárulás,
- c) a környezeti és ökológiai rendszerek javításához való hozzájárulás.

Várható eredmények:

- a meglévő erdőterületeken a többcélú erdőgazdálkodás lehetőségeinek bővülése (természetközeli módszerek elterjedése mind az állami, mind a magánerdőkben és elválasztása az ültetvényyszerű erdőktől);
- differenciált erdőtelepítés megvalósulása (fatermesztési, környezet- és természetvédelmi, településvédelmi erdők létrejötte).

5.9. Kutatás, oktatás és termelésfejlesztés célprogram

A kutatás és oktatás fejlesztése kihat a Program megfelelő tudományos megalapozására és a gyakorlati megvalósítás előfeltétele. Jelentőségük kiemelkedő a társadalmi-gazdasági fejlődés ökoszisztémákkal szembeni kihívásokra adott válaszok megtalálásában. A termelésfejlesztésre gyakorolt hatása miatt a kutatás és oktatás kiemelt a programon belül.

Alcélok:

- a) az erdei ökoszisztémákban bekövetkezett változások jellemzése, a klímaváltozás erdőgazdálkodásra gyakorolt hatásának előrejelzése,
- b) a természetközeli erdőgazdálkodás és erdőkezelés materiális és immateriális hasznának és szolgáltatásainak feltárása, elemzése,
- c) a természetközeli erdőgazdálkodás és az ültetvényyszerű fatermesztés módszereinek továbbfejlesztése,
- d) a favagyon potenciálisan kitermelhető része maximális hasznosítási lehetőségeinek, illetve eljárásainak elemzése, a feldolgozás környezetterhelésének vizsgálata, termék-életpálya prognózisok készítése,
- e) K+F eredmények gyakorlati alkalmazásának kiszélesítése, az információellátás növelése és koordinálása,

f) a felsőoktatás, a középfokú oktatás és a szakoktatás jó hagyományainak megőrzésén túl kellő súlyt kell adni az emberi erőforrással való gazdálkodás, a döntésoptimalizálás, a marketing és a kommunikáció oktatásának.

Várható eredmények:

- az erdő ökoszisztémát befolyásoló tényezői helyzetének alaposabb ismerete;
- a kornak megfelelő, diverz erdőkezelési és erdőművelési módok tudományos megalapozásának erősítése;
- a hozzáadott érték növelése a fafeldolgozásban;
- új innovatív rendszerek, eszközök a termelésfejlesztésben;
- a kutatás az oktatás és gyakorlat összhangjának növekedése.

5.10. Ember-erdő viszonyának javítása érdekében hatékony kommunikáció az erdőről, célprogram

Az ember felelőssége megnőtt a természeti folyamatok megértésében, működőképességének megőrzésében és a környezeti állapot javításának és fenntartásának terén. Ezért kívánatos az erdővel, az erdőgazdálkodással – ezeknek a vidékfejlesztésben, településkörnyéki erdőgazdálkodásban betöltött szerepével – kapcsolatos ismeretek bővítése, a környezetbarát faanyag felhasználási lehetőségeinek megismertetése. A közvélemény számára be kell mutatni a tartamos erdőgazdálkodás környezetbarát hatásait, az erdő szolgáltatásainak pozitív hozzájárulását a környezeti állapothoz és a társadalmi igények kielégítéséhez;

Alcélok:

- a)* a közvélemény bizalmának erősítése az erdő kérdésében,
- b)* társadalmi, politikai és szakmai szervezetek kooperációs készségének fokozása (ágazatközi kommunikáció),
- c)* erdőgazdálkodási ágazati kommunikáció fokozása,
- d)* környezettudatos vásárlói szokások kialakítása,
- e)* szemléletformálás, oktatás, nevelés megerősítése,
- f)* településkörnyéki erdőgazdálkodás kialakítása védelmi és tájrendező céllal,
- g)* az erdő közjóléti funkciójának kiterjesztése, az egészségmegőrzés javítása és a társadalom kulturális értékeinek megőrzése.

Várható eredmények:

- a rendszerszemléletű, környezettudatos gondolkodás társadalmi és szakmai közegben való fejlődése – kiemelt célcsoportok: városi lakosság, pedagógusok, erdőhöz kötődő szakmai szervezetek, oktatás, kutatás és szakemberek;
- a környezettudatos magatartás kialakulásának javulása;

- az erdő témakörének és jelentőségének az oktatásban való kellő súlyú megjelenése;
- javuló és összehangolt ágazati és ágazatközi kommunikáció az erdőről;
- közjóléti erdőfunkció és hasznosítás javítása a társadalmi igényekkel összhangban, ezen belül kiemelten a városkörnyéki erdőkben és a közjóléti funkciójú erdőkben, új erdőgazdálkodási gyakorlat bevezetésével és kutatási, PR bázisának megteremtésével;
- szakmai és civil szervezetek, illetékes intézmények együttműködésének javulása és intézményesülése;
- társadalmi és politikai támogatottság fokozása az egyes erdőt érintő célok eléréséhez.

6. Kapcsolódás az egyéb nemzeti fejlesztési programokhoz

A Nemzeti Erdőprogram ágazatközi egyeztetése során a következő nemzeti szintű fejlesztési programokra és folyamatokra kell tekintettel lenni:

- Nemzeti Környezetvédelmi Program,
- Országos Területfejlesztési Konceptió,
- Nemzeti Vidékfejlesztési Terv, ehhez kapcsolódó Agrár és Vidékfejlesztés Operatív Program, Regionális Operatív Program,
- Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program,
- Vásárhelyi Terv,
- Nemzeti Alaptanterv.

7. Monitoring, ellenőrzés és intézményi feltételrendszer

A Nemzeti Erdőprogram alapelvei között a rendszeres-visszatérő monitoring és iteratív tervezés meghatározó jelentőségű. A partnerség elvének érvényesítése érdekében a kormányzati, hatósági, gazdálkodói, érdekvédelmi és társadalmi szervezetek és kutatóhelyek egyenlő arányban vesznek részt a megvalósítási folyamatban, a már működő intézményesített érdekérvényesítési rendszerben. A Kormány az erdőtörvénnyel összhangban a központi költségvetésben tesz javaslatot a Nemzeti Erdőprogramban kitűzött célprogramok megvalósítását támogató pénzeszközökre. A Program végrehajtására fordított központi költségvetési forrásokról a zárszámadás részeként évente számol be.

A Nemzeti Erdőprogram összefoglalása

A Nemzeti Erdőprogram elfogadásával a magyar társadalom és képviselői kifejezik hosszú távú elkötelezettségüket az erdő ügye mellett a változó társadalmi, gazdasági és politikai keretfeltételek között, illetve az azokból eredő kihívásokra keresnek választ az erdő ügyét kiemelten érintő területeken.

A Program megvalósítása akkor válik reálissá, ha a meghatározott intézkedéscsomagoknak érvényt szereznek a felelős intézmények és a megfelelő pénzügyi forrás rendelkezésre áll, természetesen a nemzetgazdaság és a költségvetés lehetőségei szerint. Ehhez a kormányhatározat teremt jogalapot és biztosítékot a következő 10 éves időszakban.

A Nemzeti Erdőprogrammal egy nemzeti szintű, átfogó, ágazatok közötti és ismétlődő politika-tervezési folyamat valósul meg, amely magában foglalja a végrehajtást, megfigyelést és értékelést is. E három kritérium érvényesítésével hozzájárul az Európai Erdők Védelme Miniszteri Konferenciái határozataiban megfogalmazott tartamos erdőgazdálkodás további javításához, és aktívan járul hozzá a fenntartható fejlődéshez nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt.

A Programban megvalósul az átfogó és ágazatközi megközelítés, a megfelelő koordináló mechanizmusok és eszközök horizontálisan teszik lehetővé a többi ágazattal, intézménnyel és érdekképviselő csoporttal, vertikálisan pedig a különböző döntéshozói szintek között a létesítendő kapcsolatokat. A Nemzeti Erdőprogram folyamata alkalmazkodik az új ismeretek, valamint a természeti-társadalmi és gazdasági környezet változásából adódó új követelmények érvényesítéséhez. Az erdők és az erdőgazdálkodás hosszú távú jellegének megfelelően a magyar viszonyoknak megfelelő és a nemzetközi rendszerekhez illeszkedő megfigyelési és értékelési eljárások alakulnak ki. A nemzeti erdőprogramok kidolgozása és megvalósítása az erdő ökoszisztéma rendszerszemléletű gondolatán alapszik, amelynek a tartamos erdőgazdálkodással való kapcsolata további eredményes kutatásokat igényel.

A Program keretében hasznosul a kormányzat, illetve intézményrendszere, és a vállalatok, különböző erdőgazdálkodók és a társadalom szerveződése közötti együttműködés. Ez a kialakuló és a megvalósítás folyamata során is fenntartandó együttműködési rendszer jelentősen növeli a program társadalmi hatékonyságát. Az erdők jelentőségének a vidéki életben és a társadalmi jóléthez való hozzájárulásában betöltött szerepéről, a társadalmi ismeretterjesztésnek lesznek feladatai. Ennek elsősorban az erdők sokrétű hasznainak és fenntartható használatának tudatosítására kell irányulnia.

A Nemzeti Erdőprogram megvalósításával Magyarország ezen a téren is harmonikusan illeszkedik a bővülő Európai Unióhoz és jelentőségének megfelelő szerepet vállal az erdők ügyének európai és nemzetközi szintű szolgálatában, ezzel hazánk teljes jogú tagságát az erdészeti ágazat részéről is a maga szerény, de elkötelezett módján kívánja erősíteni.